

ET TORDENSKRALD OG ET HAMMERSLAG

ET SKRIDT TILBAGE OG TO FREM

Et tordenskrald og et hammerslag. Der er godt med lyd og dramatik i den traditionelle historie om, hvordan reformationen begyndte. I 1505 havde den jurastuderende Martin Luder været hjemme i Mansfeld for at besøge sine forældre. På vandringen tilbage til Erfurt, hvor han gik på universitetet, blev han overrasket af et voldsomt tordenvejr.

Han kastede sig til jorden og bønfuldt den hellige Anna om beskyttelse. Det var der ikke noget usædvanligt i. Mennesker bad til mange helgener på den tid. Og Martin lovede den hellige Anna, som beskyttede særligt godt mod tordenvejr, at han ville gå i kloster, hvis han overlevede. Det gjorde han som bekendt.

Han vender tilbage til Erfurt, sælger sin lut, holder en sidste fest med vennerne og går i kloster til deres og ikke mindst sin fars store fortrydelse. Martin Luder var godt begavet og tiltænkt en stor karriere som jurist.

12 år senere, i 1517 den 31. oktober, 'larmer' det igen. Martin Luther, som han fra dette år nu hedder, banker 95 teser mod afladshandel op på døren til slotskirken i Wit-

tenberg, regeringsbyen i det tyske fyrstedømme Sachsen. Sådan har mange af os i tidens løb i hvert fald set det for os, men i virkeligheden er det usikkert, hvad Luther egentlig foretog sig den dag.

Den første, der fortalte den historie, der hurtigt blev et stærkt billede på Luthers mod, var Luthers ven og nære medarbejder på universitetet Philipp Melanchthon. Men han kom først til Wittenberg året efter, og Luther selv nævnte aldrig episoden i sine ellers mange breve, taler og prædikener.

Vi ved dog, at kirkedøren til slotskirken fungerede som universitetets opslagstavle. På den kunne studerende og lærere finde nyheder og informationer om, hvilke teser håbefulde doktorander skulle diskutere til deres forsvar.

Det er derfor ret sandsynligt, at Luthers teser mod afladshandel har hængt på kirkedøren. Men også at det var pedellen og ikke Luther, der slog dem op. Men en pedel som igangsætter af den største samfundsomvæltning i Europa de sidste 500 år virker bare ikke helt så dramatisk. Det er sikkert derfor, at det hurtigt hed sig, at det var Luther selv, der svingede hammeren. Dramatikken udeblev nemlig ikke.

Og vi ved med sikkerhed, at Luther den 31. oktober sendte tesserne til sine kirkeligt overordnede for at stille kirkens afladspraksis til diskussion. Og vi ved, at tesserne to måneder senere var kendt af gud og hvermand.

Hvilke begivenheder der har ligget derimellem, fortæber sig i nogen grad i tågerne; men larm, det blev der. Luthers beslutning om at offentliggøre tesserne betød,

at paven og andre af kirkens høje herrer i Rom for alvor fik øje på den oprørske munk langt borte i Sachsen. Ikke uden grund betragter både historikere og teologer derfor tesarne som reformationens begyndelse.

MED FØDDERNE I MIDDELALDEREN OG HOVEDET I EN NY TID

Skal vi forstå de to begivenheder, tordenskraldet og hammerlaget, så er det i virkeligheden snarere middelalderens tankeverden, vi må kende, end reformationens. Både Luthers råb om hjælp til den hellige Anna og tesarne mod afladshandel hører hjemme i middelalderen, det første mere end det sidste. Såvel klostre som afladsbreve forsvandt i de lande og områder, der tilsluttede sig reformationen. Begge dele hørte til en religionsform, som for Luther var det stik modsatte af, hvad kristendom gik ud på.

Luther gjorde op med forestillingen om, at mennesker kunne leve et frommere liv i klostret end i verden udenfor. Det samme gjaldt tanken om, at man ved for eksempel at købe afladsbreve kunne forbedre sin status i Guds himmelske regnskab. I det hele taget afviste Luther ethvert tilløb til at betragte forholdet mellem Gud og menneske som et økonomisk spørgsmål om præstationer.

I virkeligheden var en sådan forestilling en større hindring for menneskets frelse end at overtræde ét af de ti bud. Det var en ny måde at forstå forholdet mellem Gud og menneske. Samtidig var mange mennesker mere og mere utilfredse med pavens magt over kirke og samfund,

og Luther samlede i høj grad sin tids frustrationer i sit opgør med Rom.

Luther var den talentfulde søn af en succesfuld bjergværksejer. Og faderen havde udset ham til at fortsætte den sociale opstigning ved at blive jurist. Det kunne sikkert også være til gavn for familievirksomheden. Luther er dermed et eksempel på en ny tids sociale mobilitet, som i disse år slog igennem i Europa. Hans beslutning om at gå i kloster var derfor et skridt tilbage. Han forlod den sikre karrierevej og tilsluttede sig i stedet det system, som på godt og ondt styrede betydelige dele af dagliglivet i hele Europa. Den Martin Luder, der i 1505 trådte ind i klostret, havde dog ikke nogen revolutionær dagsorden. Men det fik han. Skridtet tilbage i middelalderen skulle vise sig at være det skridt, som for alvor bevægede historien fremad.

Mange af reformationens konsekvenser lever vi med i dag. Nogle er lette at få øje på. Folkekirken er den mest synlige: ingen helgener, ingen særligt udvalgte med patent på at udlægge Bibelen eller med privilegeret adgang til Gud, selv om man indimellem møder folk, der tror det. I den danske folkekirke gifter præster sig, og nogle af dem bliver endda skilt igen, mens præster i den katolske kirke skal leve i cølibat, og skilsmisse mellem almindelige mennesker er forbudt.

Andre spor af reformationen er i dag mere skjulte, men lige så betydningsfulde: Reformationen medførte en tydelig skelnen mellem politik og religion, den fratog kirken sin rolle som domstol i familie- og ægteskabssager, og den sørgede for, at mange flere børn kom i skole. Alle

mennesker skulle jo kunne læse Luthers Lille Katekismus – også piger.

Reformationen ændrede også synet på arbejde. Før var arbejde noget, man gjorde af nød. Men reformationen gjorde arbejdet til et kald – det var gennem arbejde, at man som kristen skulle være til gavn for sine medmennesker. Kirkens alfaderlige uddeling af almisser til fattige mistede den også hovedansvaret for. Med reformationen blev socialhjælp en offentlig opgave, som stater og fyrstendømmer i de næste århundreder varetog med større og mindre held. Alligevel betragter mange samfundsforskere selve velfærdsstaten som en indirekte konsekvens af denne omfordeling af ansvar.

Sidst, men ikke mindst krævede reformationen nye salmer. For ifølge Luther skulle menigheden synge for at deltage aktivt i gudstjenesten og forstå den. De skulle ikke bare se på, imens præsten udførte uforståelige ritualer på latin.

Men i Luthers tankegods kan vi også finde tvetydige idealer om lydighed, der er blevet brugt som begrundelse for kongers enevælde i 16-1700-tallet og det, der var værre: som for eksempel det nazistiske styre i Tyskland før og under Anden Verdenskrig. Begge sider hører med til historien.

Med denne enorme betydning i baghovedet giver det god mening at betragte reformationen som den begivenhed, der markerer afslutningen på middelalderen og begyndelsen på en helt ny tidsalder. Men måske skal vi bytte om på hoved og fødder i overskriften på dette afsnit.



Det vil nemlig være lige så rigtigt at sige, at Luther havde sit hoved i middelalderen, mens hans fødder med hastige skridt var på vej ind i en ny tid.

MUNKEN, DER TOG KLOSTRET ALVORLIGT

I klostret mødte den unge Luther Johannes von Staupitz, der var professor ved universitetet i Wittenberg og generalvikar, dvs. leder, for den munkeorden, som Luther tilhørte. Han blev også den unge Luthers skriftefader. Sådanne havde alle gode kristne, for en god katolik skulle skrifte mindst én gang om året. I skriftestolen skulle Luther bekende sine synder over for von Staupitz og angre dem for at få den syndsforladelse, der gav adgang til et liv i Himlen efter døden. Og når han havde modtaget syndsforladelsen, skulle han som alle andre udføre en passende bod for den synd, han havde begået.

Men at synderne var tilgivet, betød ikke, at han slap for straffen. Det betød bare, at porten til Paradis igen stod åben. Straffen for synden skulle han altså stadig betale, inden han ville blive lukket ind. Gud var nemlig ikke kun barmhjertig, han var også retfærdig.

Udstod Luther ikke straffen i dette liv, måtte han betale den med 'renter' i skærsilden, inden døren åbnede sig til det evige Paradis. Samtidig skulle straffen også rense synden ud af mennesket. Den var en slags medicin. Afhængigt af forbrydelsens alvor kunne skriftefaderen pålægge synderen ti Ave Maria'er eller en dyr pilgrimstur til Rom. Hvis ikke boden fik rensset synden helt ud, skulle skærsilden nok klare resten. Det var den sidste station, der